

از : دکتر حسین بهزادی اندوهجردی

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

معلم و متعلم

واژگان کلیدی : علم ، عالم ، معلّم ، متعلم ، تکامل روح ، تعالی ایمان ، هدایت خلق ، ادب ، نیکوکاری

... روز معلم افضل ایام شد از آنک روزی بدین فضیلت و این افتخار نیست (۱)

در آیین مقدس اسلام ، علم ، عالم ، معلم ، متعلم ، ارزش و اهمیتی فوق العاده دارند ! ... (۲) رسول اکرم از آغاز بعثت بمنظور تکامل روح و تعالی ایمان و اندیشه ، مسلمانان را با الهامات الهی و آیات قرآنی به جانب علم و تقوی و فضایل انسانی رهنمون شد و با استناد به آیات الهی به همگان یاد داد : نخستین معلم خداوند است :

الذی علم با قلم ، غلم الانسان مالم یعلم ... (۳) نوشتن را به آدمیان آموخت و آنچه نمی دانستند به آنان تعلیم داد ...

در قرآن کریم خداوند با چندین آیه ، به علم آموزی خود اشاره دارد (۴) و به عنوان نخستین تعلیم دهنده ی نوع بشر ، اسرار عالم هستی را به آدمیان یاد می دهد و علم را از لحاظ ارزشمندی به ((نور)) و جهل را از جهت زیانمندی به ((ظلمت)) مانند می کند (۵) و معلمانی را بعنوان ((پیامبر)) مسئول هدایت خلق می نماید تا مردمی را که با بت پرستی و جهل در سراشیب سقوط و انحطاط اخلاقی و ایمانی قرار می گرفتند به راه آورند و از گمراهی و ظلمت نجات بخشند (۶) ... و به عدل و احسان وادارند و به پاداش کارهای نیک و مکافات کردار بد در آخرت متوجه سازند و به آنان بیاموزند مردمی که در پرتو علم و تقوی . فضیلت و سربلندی بیابند ، هرگز پست نخواهند شد (۷) لذا نبی اکرم شایسته ترین شاگرد مکتب حق است و با روح ملکوتی خود آنچه لازمه ی هدایت خلق بوده و هست از محضر خداوند با علم لدنی و استعداد موهوبی کسب کرد و با سرافرازی می فرمود : اذّ بنی ربی فاحسن تأدیبی ... (۸)

مولای متقیان علی علیه السلام در دامن تربیت او که بعد از خداوند ، بزرگترین معلم عالم بشریت است پرورده شد و نه تنها در مکتب توحید ، بلکه در همه ی فضایل انسانی و مکارم اخلاقی همچون : فتوت ، استقامت ، شجاعت ، عدالت و از خود گذشتگی به کمال رسید و در تمام محامد و محاسن و صفات حمیده که موجب سعادت معنوی و مادی انسان است ، معلم راستین بنی نوع بشر گردید و بر تارک اعلاّی عدل و انسانیت تا ابد جای گرفت ! ...

به کمیل می فرمود (۹) : العلماء باقون ما بقی الدهر ... الناس موتی و اهل العلم احیاء ...

و به منظور ارج نهادن به تعلیم می فرمود : من علّمنی حرفاً قد صیرنی عبدا ...

مقصود از علم ، ملکات عالیّه ی انسانی و فضایل اخلاقی و رشد و معرفت حقیقی آدمی است که چنان عالمی در زمره ی ورثه الانبیا است و مداد العلماء افضل من دماء الشهداء ، در حق وی مصداق پیدا می کند زیرا با علم خود موجب صفای روح و روشنایی ضمیر و هموار کننده ی راه زندگی دیگران است . به همین دلیل لقب و عنوان ((معلّم)) که در مقام الوهیت و ربوبیت و در مرتبت نبوت و امامت بکار رفته است امر کوچکی نیست به گفته ی مولوی :

خاتم ملک سلیمان است علم این جهان چون صورت و جان است علم (۱۰)

در عظمت مقام معلم همین بس که وی در ایفای وظیفه ی تعلیم ، همکار انبیا و پیغمبران و برگزیدگان خدای تعالی است کار تعلیم و تربیت در واقع یک عمل روحانی است و به همین سبب معلّم را ((پدر روحانی)) می خوانند و همانگونه که انبیاء با شفقت و احسان در راه هدایت بشر قیام می کردند ، معلم راستین نیز با دلسوزی و مهربانی و دلالت و راهنمایی بدون عنف و اکراه و اجبار و خالی از رعونت و تکبر و خود خواهی ، وظیفه ی تعلیم خود را انجام می دهد . البته نباید فراموش کرد که هر تحصیل کرده ای لیاقت مقام معلّمی را ندارد . عنوان شریف ((معلّم)) شایسته ی کسی است که در تعلیم و تربیت و هدایت و راهنمایی متعلّمان طریقه ی انبیاء و اولیاء خدا را داشته باشد . مطالب علمی و ادبی را درست بفهمد ، قوه ی تعبیر و حسن تقریر داشته باشد . (۱۲) به همین دلیل در اصطلاح علما و فلاسفه ی قدیم ، عنوان معلّم به کسی اختصاص داشت که در همه انواع و اصول و فروع حکمت علمی و عملی استاد بود . در دوران اسلامی ، مساجد نیز علاوه بر مکان عبادت به تعلیم و تعلّم اختصاص یافت و عموم مردم از وضع و شریف و فقیر و غنی با استناد به آیاتی همچون : هل یستوی الذین بعلمون و الذین لا یعلمون ... به علم آموزی تحریض شدند . ادیبان و متفکران ایرانی ، قرآن کریم ، تعلیم رسول اکرم ، نهج البلاغه ، صحیفه سجاده یه ... و اقوال دیگر انبیاء و اولیا را ، سرمشق افکار و اشعار خود قرار می دادند و همچون ((سنایی)) می گفتند :

اول و آخر قرآن ز چه بی آمد و سین یعنی اندر ره دین رهبر تو قرآن بس (۱۳)

((ناصر خسرو)) داروی دردهای جان خود را ، خواندن آیات قرآنی می شناخت :

جان را چون زنگ جهل پدید آورد چون آینه ز خواندن فرقان کنم (۱۴)

" نظامی گنجوی " می گفت :

بسم الله الرحمن الرحيم هست کلید در گنج حکیم (۱۵)

و عقیده داشت ، شاعری استعدادی موهوبی است :

پرده ی رازی که سخن پروری است سایه ای از پرده ی پیغمبری است (۱۶)

پیش و پستی بست صف کبریا پس شعرا آمد و پیش انبیا

علاوه بر آنان ، عطار ، مولوی ، سعدی ، حافظ و ... به ساده ترین شیوه ی ممکن ، آیات الهی ، احادیث ، اخبار ، تفسیر عرفان را به صورت ((حل و درج)) با کلام خود آمیخته اند ، به طوریکه ((مثنوی مولوی)) رانوعی تفسیر عرفانی قرآن مجید شمرده اند و خود مولانا نیز گفته است : مثنوی ما چو قرآن مدل ... این سخنوران بشیوه ی قرآن مجید بنای سخن خود را بر تمثیل و استنتاج نهاده اند و مقدمات را طوری فراهم می کنند که خواننده نتیجه ی داستان را بتواند استنباط کند ، شیوه ای که به روش تعلیم سقراط ((زایاندن عقول)) شباهت دارد .

معلّم و مرتبی توانا کسی است که ذهن ها را تحریک کند و حجاب فراموشی را از برابر عقول و دیدگان یکسو بزند تا اذهان و عقول حقایق را دریابند . به همین دلیل در قرآن کریم تربیت بر تعلیم مقدم داشته شده است :

((و یزکیهم و یعلّمهم الكتاب و الحکمه ... (۱۷) مقصود پاک کردن روح از رذایل اخلاقی و شر شهوت نفسانی است

پاکیزگی ، ادب ، حسن خلق ، راستی ، درستی ، شرافتمندی و نیکو کاری را باید شاگردان ، در معلمان خود ، معاینه ببینند آنگاه معلمان به پرورش نیروی عقلی و فکری دانش آموزان بپردازند نه پرکردن حافظه ی آنان ، به همین دلیل هر کس قادر نیست با اندکی استعداد و سواد ، معلم بشود و

قوای مکنونه و استعداد های نهفته ی دانش آموزان را آشکار کند . لذا هر عالمی مرتبی و معلّم نمی تواند بشود . فن معلمی یکی از دشوارترین فنون و تخصصهاست .

معلمی همچون طبابت و سیاست ، یک نوع استعداد و قابلیت علمی و ذوقی خاص لازم دارد . معلم باید با قلبی پراز محبت و اخلاقی سرشار از متانت و صبر و حوصله ای نا پیدا کران ، نقش پدر و مادر و دوست را در مقابل شاگردان خود بازی کند . (۱۸) بعد از خانواده ((پدر و مادر)) اولین تخم پندار ، گفتار و کردار نیک به دست معلم درسزمین دل جوانان کاشته می شود . هر معلم راستین مهندس کارخانه ی آدمسازی و پیشوای نسل جوان است که با حسن نیت و پاکی طینت و با صفا و صمیمیت و بدور از نخوت و افاده ی بیجا ، به انسان سازی می پردازد کسانی که بدون عشق و علاقه ، فقط برای کسب معاش و گذران زندگی معلمی پیشه میکنند ، آبروی خود را می ریزند مسئولان فرهنگ کشور باید در هر سطحی دقیق ترین مطالعات و امتحانات را در راه انتخاب و جلب بهترین معلمان بکار اندازند تا به نیروی آنان مشعل دین و دانش درسراسر مملکت روشن شود و تاریکیهای جامعه مرتفع گردد . باید کسی را برای شغل ((دبیری)) انتخاب کنند که علاوه بر داشتن مدارج تحصیلی لازم ، چند سال ((آموزگار)) بوده باشد .

و کسی افتخار تدریس در دانشگاه را بیابد که سالها دبیری کرده باشد و بطور کلی هم استعداد فطری و هم کسبی داشته باشد ، و از لحاظ شایستگیهای اخلاقی و دینی و علمی با دروغگویی ، چاپلوسی ، سودجویی ، مقام طلبی ، بیشرمی ، دورویی ، لاف زدن و کاسبی کردن ... فاصله داشته باشد و همچون پلیس مامور امر به معروف و نهی از منکر ، مراقب و جاسوس اعمال و رفتار شاگردان خود نباشد تا بتواند قریحه و استعداد آنان را کشف کند و پرورش دهد و مهمترین عامل بیداری و راهنمایی کاروان زندگی جوانان کشور باشد . چنین معلمی همچون انبیا و اولیاء اشرف از تمام افراد بشر است و آدمیزادگان هیچگاه از داشتن چنین معلمانی بی نیاز نمی باشند . همانگونه که ((مادر)) با جان خود موجب پیدایش و رشد جسمی انسان می گردد ، معلمان جامع الاطراف و راستین و کتابهای پر بار نیز پرورنده روح آدمیان می باشند زیرا خصال نیک و بد از راه تعلیم در نفس انسان متمکن می شود و با تعلیم و تربیت می توان صفات بد را قلع و قمع کرد و صفات نیک را جزو ملکات اخلاقی مردم جامعه نمود و آنان را از عادات حیوانی به مقام شامخ انسانی ترقی داد . لذا معرفت و تمدن بشر زاده تعلیمات ((معلم)) است اوست که معارف و مذاهب را ابداع می کند و آدمی را اشرف مخلوقات و سالار این جهان می سازد (۱۹).

با تعلیمات اوست که عقل و شعور و ذوق در جامعه بکار گرفته می شود دادگری و آزردهی مورد تنظیم واقع میگردد و آدمیان از بدی و دری متنفر و از قساوت و بی عدالتی مشمئز می شوند :

... آموزگار اگرچه خداوندگار نیست بعد از خدای برتر از آموزگار نیست (۲۰)

آری به کار تربیت روح آدمی آموزگار خوب کم از کردگار نیست

((پایان)))

The first teacher is **God** and the divine prophets are also consider as the teachers and responsible of guiding humankind and for this reason the job of ‘TEACHER’ is one of most careful techniques and specialty after((MOTHER and FATHER)) and they plant the first seed of supposition, speech and good deed in the field of youth heart....!

منابع و مأخذ :

- ۱- صادق سرمد ، کتاب نقش معلم در تمدن جهان ،تالیف سید جلال الدین افتخارزاده چاپ پرستو سای ۱۳۵۱ ص ۲۷۱
- ۲- رک : ((علم)) و مشتقات آن در کتاب ((المعجم المفهرس لا لفاظ القرآن الکریم)) تالیف محمد فواد عبدالباقی انتشارات جهان
- ۳- قرآن کریم ، سوره ی علق ۹۶ آیه های ۴ و ۵
- ۴- علم آدم الاسماء کلهم ... سوره ی بقره آیه ۳۱ ... علمه البیان ، سوره ی الرحمن ۵۵ آیه ۴ و علمناه من لدنا علماً سوره ی کهف ۱۸ آیه ۶۵ زیرسوره ی یوسف ۱۲ آیه ۶۸ و سوره ی انبیا ۲۱ آیه ۸۰ و سوره الشعراء آیه ۳۶ آیه ۶۹
- ۵- قرآن کریم سوره رعد ۱۳ آیه ۱۶
- ۶- قرآن کریم سوره الحديد ۵۷ آیه ۲۵
- ۷- قرآن کریم سوره ی نحل ۱۶ آیه ۳۶
- ۸- استاد جلال الدین همایی مقاله ی اساس فرهنگ و علوم بشری ، گزیده ی متون ادب فارسی چاپ چهارم ص ۲۶۷ تالیف بهزادی اندوهجودی
- ۹- نهج البلاغه ، ترجمه دکتر سید جعفر شهیدی ، چاپ هفتم ، انتشارات علمی و فرهنگی
- ۱۰- مثنوی مولوی ، دفتر اول بیت ۱۰۳۵
- ۱۱- همان مأخذ ، دفتر پنجم بیت ۳۵۸۰
- ۱۲- حسین کاظم زاده ایرانشهر ((مقاله ی حرمت معلم و مربی)) کتاب نقش معلم در تمدن جهان ص
- ۱۳- دیوان سنایی ، باهتتام مدرس رضوی ص ۳۰۹ انتشارات سنایی
- ۱۴- دیوان ناصر خسرو ، با تصحیح استاد مینوی و دکتر محقق انتشارات دانشگاه تهران صفحه ۳۷۱
- ۱۵- نظامی گنجوی ، مخزن الاسرار ، چاپ امیر کبیر ص ۱۰
- ۱۶- همان مأخذ ص ۳۱
- ۱۷- قرآن کریم سوره الجمعة ۶۲ آیه ۲
- ۱۸- اهمیت مقام معلم ، نوشته ی دکتر عیسی صدیق ، در کتاب نقش معلم در تمدن جهان ص ۳۵
- ۱۹- محتبی مینوی ، مجموعه مقالات ص ۵۴ نشر توسن سال ۱۳۸۱
- ۲۰- صادق سرمد ، کتاب نقش معلم در تمدن جهان ص ۲۷۱